

บทที่ ๕

บทสรุป

จากการศึกษาถึงความแตกต่างขององค์ประกอบของความเป็นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามบริเวณที่มีการคมนาคมดี มีแหล่งงานขนาดใหญ่และบริการในชุมชนทั่วถึง สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. เมืองที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีจำนวนและขนาดต่างกัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำเป็นแนวยาวต่อเนื่องกับภาคกลาง มีขนาด ๒๔,๐๔๔ ตร.กม. หรือร้อยละ ๖๖.๐ ของภาค ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างพื้นที่เป็นลอนลูกฟูก มีพื้นที่ราบเพียงร้อยละ ๑๖ ขนาดของพื้นที่ตอนล่าง ๑๑,๓๕๐ ตร.กม. หรือร้อยละ ๓๓.๕ ซึ่งเล็กกว่าตอนบน แต่เมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีมากกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และมีขนาดใหญ่กว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มี ๓๓ เมือง (ต่อมาขุม ส.สาวชะโงก จึงเหลือ ๓๒ เมือง) ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมี ๔๓ เมือง (ตารางที่ ๑๐)

ตารางที่ ๑๐ ขนาดของเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนและตอนล่าง

ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน				ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง			
ที่	เมือง	ลำดับ	ขนาด	ที่	เมือง	ลำดับ	ขนาด
๓	ทม. ฉะเชิงเทรา	๑.๖๕	๓๖,๔๓๕	๑	ส. อ่าวอุดม	๑.๐	๖๑,๖๘๒
๑๑	ทม. ปราจีนบุรี	๓.๑๓	๑๕,๗๗๐	๒	ทม. ชลบุรี	๑.๒๓	๕๕,๘๕๕
๑๓	ทค. อรัญประเทศ	๕.๓๘	๑๕,๐๖๗	๔	ส. บ้านสวน	๑.๗๑	๓๕,๕๕๗
๑๕	ทม. นครนายก	๖.๕๘	๕,๓๖๘	๕	ส. แส่นสุข	๒.๐๐	๓๐,๘๒๒
๑๑	ส. วิษณุนคร	๖.๘๘	๘,๕๖๕	๖	ทม. จันทบุรี	๒.๑๕	๒๘,๐๕๕
๒๓	ส. บางปะกง	๗.๑๕	๘,๕๗๓	๗	ทม. ระยอง	๒.๒๓	๒๗,๐๖๐

๓๐	ส. พนมสารคาม	๘.๖๘	๓, ๑๓๑	๘	ส. นาเกลือ	๒๑.๕๒	๒๔, ๓๘๖
๓๑	ทค. บางคล้า	๘.๐๓	๒, ๘๒๕	๙	ส. สัตหีบ	๓.๐๑	๒๐, ๔๓๖
๓๒	ส. สระแก้ว	๘.๒๒	๒, ๖๘๘	๑๐	ทค. ศรีราชา	๓.๑๒	๑๕, ๓๓๓
๓๓	ส. บ้านนา	๘.๒๘	๒, ๖๕๐	๑๑	ส. บ้านฉาง	๕.๓๗	๑๕, ๑๐๐
๓๔	ส. โคกปี่	๘.๕๑	๒, ๕๕๘	๑๒	ส. ห้วยใหญ่	๕.๕๖	๑๓, ๕๐๕
๓๕	ส. ประจันตคาม	๑๑.๒๗	๕, ๕๑๑	๑๓	ทค. พนมสนิคม	๕.๖๕	๑๓, ๒๖๑
๓๖	ทค. กบินทร์บุรี	๑๒.๖๑	๕, ๘๘๕	๑๔	ทค. ทรายทอง	๕.๒๖	๑๑, ๓๐๕
๓๗	ส. เกาะขมุน	๑๓.๑๐	๕, ๓๐๕	๑๕	ส. บางทราย	๖.๐๒	๑๐, ๒๓๕
๓๘	ส. เทพราช	๑๓.๕๓	๕, ๕๑๓	๑๖	ส. ทางเกวียน	๖.๒๓	๕, ๘๕๒
๓๙	ส. แผลงยาว	๑๕.๕๒	๕, ๒๓๖	๑๗	ส. บ้านเพ	๖.๖๘	๕, ๒๕๕
๔๐	ส. ตาพระยา	๑๕.๘๐	๓, ๕๐๒	๑๘	ทค. ท่าใหม่	๓.๐๒	๘, ๓๘๓
๔๑	ส. ปากน้ำ	๑๕.๕๑	๓, ๘๓๕	๑๙	ส. มาบตาพุด	๓.๒๒	๘, ๕๕๒
๔๒	ส. สยามชัยเขตก	๑๗.๓๖	๓, ๕๖๕	๒๐	ส. ปากน้ำแหลมสิงห์	๓.๓๖	๓, ๕๕๑
๔๓	ส. พาสะอาน	๑๘.๓๓	๓, ๓๖๕	๒๑	ทค. ชลบุรี	๓.๓๓	๓, ๕๕๕
๔๔	ส. บางวัว	๒๐.๕๕	๓, ๐๑๕	๒๒	ส. บางพระ	๓.๕๐	๓, ๘๐๒
๔๕	ส. อังครักษ์	๒๐.๖๕	๒, ๕๘๑	๒๓	ส. ท้องคำลิ่ง	๓.๕๑	๓, ๓๕๘
๔๖	ส. เกาะหวาย	๒๑.๘๓	๒, ๘๒๕	๒๔	ส. บางละมุง	๘.๐๘	๓, ๒๓๓
๔๗	ส. บ้านสร้าง	๒๑.๕๓	๒, ๘๐๓	๒๕	ส. จันทนิมิต	๘.๕๖	๖, ๘๘๑
๔๘	ส. บางน้ำเปรี้ยว	๒๒.๐๕	๒, ๓๕๘	๒๖	ส. บ้านบึง	๕.๕๓	๖, ๒๑๐
๔๙	ส. บ้านนาปรือ	๒๓.๓๖	๒, ๕๕๕	๒๗	ส. โป่งน้ำร้อน	๑๓.๐๕	๕, ๓๑๑
๕๐	ส. บางขนาก	๒๔.๕๘	๒, ๕๓๐	๒๘	ส. พลับ	๑๓.๒๘	๕, ๖๕๒
๕๑	ส. สระบัว	๒๕.๕๕	๒, ๕๑๒	๒๙	ส. ทาบุญมี	๑๓.๖๕	๕, ๕๒๐
๕๒	ส. ศรีมหาโพธิ์	๒๕.๖๖	๒, ๕๐๓	๓๐	ส. พานทอง	๑๓.๕๕	๕, ๖๐๖
๕๓	ส. โคกมะกอก	๒๖.๕๘	๒, ๓๓๐	๓๑	ส. บ้านค่าย	๑๕.๓๕	๕, ๐๐๖
๕๔	ส. คอนนิมพิล	๒๘.๐๓	๒, ๑๕๓	๓๒	ส. หัวกุญแจ	๑๗.๓๗	๓, ๕๕๐
๕๕	ส. เมืองเก่า	๒๘.๕๖	๒, ๑๖๓	๓๓	ส. ทรายขาว	๑๗.๕๒	๓, ๕๒๐

๓๒	ส. บางเกลือ	๓๘.๒๓	๑,๓๓๘	๕๕	ส. คลองใหญ่	๒๐.๓๖	๒,๕๓๖
๓๕	ส. นครเนื่องเขต	๕๐.๑๘	๑,๒๒๘	๕๖	ส. ทนองใหญ่	๒๐.๓๓	๒,๕๓๕
๓๖	ส. บ้านโพธิ์	๕๐.๓๒	๑,๒๑๖	๕๗	ส. น้ำเขียว	๒๐.๕๓	๒,๕๕๓
๓๘	ส. ทาซาง	๕๘.๓๐	๑,๐๕๘	๕๘	ส. เกาะสีชัง	๒๑.๕๔	๒,๘๑๑
				๖๒	ส. ทนองคุด	๒๓.๕๔	๒,๖๒๐
				๖๘	ส. ทนองบัว	๒๘.๐๓	๒,๒๐๐
				๗๑	ส. มะขาม	๓๓.๓๕	๑,๘๕๓
				๗๓	ส. บางกะจะ	๓๘.๕๔	๑,๗๖๕
				๗๔	ส. ปอวกแก้ง	๔๕.๑๘	๑,๓๖๕
				๗๗	ส. เขาส้มิง	๕๓.๓๒	๑,๑๘๘
				๗๘	ส. แหลมงอบ	๕๗.๑๑	๑,๐๘๐

สภาพพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นที่ราบ แต่โครงข่ายการคมนาคมมีเส้นทางสายหลักจากแนวตะวันตกไปตะวันออกและเมืองส่วนใหญ่จะกระจายไปตามเส้นทางดังกล่าว เมืองที่อยู่ทางด้านตะวันตกใกล้กรุงเทพฯ จะมีขนาดใหญ่ลึกลงมาตามระยะทางที่ห่างออกมาตามลำดับ เช่น ทม. ฉะเชิงเทรา ทม. ปราจีนบุรี ทม. อรัญประเทศ เป็นต้น ส่วนทม. นครนายกไม่มีทางรถไฟ จึงมีขนาดเล็กกว่าท. อรัญประเทศ แม้จะอยู่ใกล้กว่าก็ตาม ทิศทางการขยายตัวและการตั้งถิ่นฐานของตัวเมืองมีลักษณะมุ่งสู่กรุงเทพฯ การที่เมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนน้อยกว่าตอนล่าง และมีขนาดเล็กกว่า เป็นเพราะสภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นทำนา ต้องใช้พื้นที่กว้างขวาง ประกอบกับการเกษตรมีความผูกพันกับความเป็นเมืองเล็กน้อย เมืองที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีขนาดเล็กและกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่เกษตร

ส่วนภาคตะวันออกเฉียงใต้แม้จะมีพื้นที่รายน้อย แต่แหล่งที่ตั้งของภาคที่อยู่ติดชายฝั่งทะเลสามารถใช้การคมนาคมทางน้ำและประกอบอาชีพประมงได้ช่วย การมีพื้นที่รายน้อยทำให้เมืองมีการรวมตัวกันอยู่ใกล้ชิดและหนาแน่นในบริเวณที่เป็นที่ราบ โดยเฉพาะด้านตะวันตกของภาค และที่ราบโดยเฉพาะด้านตะวันตกของภาค และที่ราบตอนใต้ เกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงใต้เป็นพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย นอกจากนี้การมีเมืองท่าขนส่งทางทะเลทางด้านตะวันตก

ของภาค ทำให้ตะวันออกตอนล่างมีงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการค้าซึ่งมีความผูกพันกับ
ความเป็นเมืองมากกว่าภาคตะวันออกตอนบน มีรายได้สูง ความเป็นเมืองในภาคตะวันออก
ตอนล่างจึงมีมากกว่าตอนบน ดังจะเห็นได้จากความหนาแน่นประชากร อัตราส่วนประชากร
เมืองและชนบท ขนาดและการกระจายตัวของเมือง เป็นต้น

แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในเรื่องขนาดและจำนวนของเมืองระหว่างภาค
ตะวันออกตอนบนและตอนล่าง แต่แหล่งที่ตั้งของภาคซึ่งติดกับกรุงเทพฯ มีโครงข่ายคมนาคม
ทั่วถึง ทำให้ทิศทางการขยายตัวของเมืองทั้งภาคตะวันออกตอนบนและตอนล่าง คล้ายกัน
คือมุ่งสู่กรุงเทพฯ ดังจะเห็นได้จากที่ตั้งของจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา
ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำ และขยายตัวมาค้ำเคี้ยวในค้ำ
ตะวันออกของฝั่งแม่น้ำ ซึ่งสัมพันธ์กับที่ตั้งของกรุงเทพฯ สำหรับชลบุรีได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพฯ
โดยตรง มีฐานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม การขยายตัวจึงแผ่กว้างกว่าเมืองอื่น ๆ

๒. พื้นฐานทางการปกครองและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ทำให้เมืองมี
จำนวนมาก การจัดตั้งเมืองไม่ได้เกิดขึ้นจากเหตุผลของความเป็นเมืองอันเนื่องมาจากการ
ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ แต่เกิดจากเหตุผลและความจำเป็นทางด้านการปกครอง มีการยกฐานะ
ชุมชนขึ้นเป็นเมืองระดับเทศบาลและสุขาภิบาลจำนวนมาก มีความแตกต่างระหว่างภายใน
ชุมชนแต่ละแห่ง เช่นจำนวนประชากร พื้นที่ รายได้ บางชุมชนมีความเจริญใกล้เคียงกัน
ระหว่างเทศบาลและสุขาภิบาล เช่น ทต.ท่าใหม่ กับ ส.ทางเกวียน บางชุมชนมีความ
แตกต่างกันแม้ว่าจะมีฐานะและระดับเดียวกัน เช่น ส.ท่าช้าง กับ ส.แสนสุข เป็นต้น
อย่างไรก็ดี ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นพัฒนาการด้านการตั้งถิ่นฐานใน
ลักษณะที่สัมพันธ์กับนครหลวงที่เป็นศูนย์กลางของประเทศ ในอดีตเมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็น
ราชธานี ภาคตะวันออกอยู่ในอิทธิพลของขอม เมื่ออยุธยาเป็นราชธานี จันทบุรีเป็นเมือง
ท่า เมืองเกิดขึ้นตามเส้นทางระหว่างอยุธยากับจันทบุรี ซึ่งในครั้งนั้น ชลบุรี มีฐานะ
เป็นเพียงหมู่บ้านประมงชื่อบางปลาสร้อยเท่านั้น ต่อมาเมื่อกรุงเทพฯเป็นราชธานี และการ
พัฒนาทางหลวงแผ่นดินสายสุขุมวิท สายบางนา-ตราด ทำให้ภาคตะวันออกตอนล่างค้ำ
ตะวันออกขยายตัว มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่น การแบ่งเขตพื้นที่ชุมชนมีมากขึ้นและแผ่ขยาย
เข้ามายังพื้นที่คอนใน ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่เกิดจากการแบ่งพื้นที่เดิมในบริเวณคอนใน และเกิด
ศูนย์กลางของชุมชน ตามเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะการบุกเบิกพื้นที่ท่าเกษตรกรรมพืชไร่

ในเขต บ้านมิ่ง-ระยอง-แกลง ซึ่งเป็นพืชไร่ที่เป็นฐานอุตสาหกรรมในชลบุรี ทำให้พื้นที่
ป่าสงวนลดลง เกิดเป็นชุมชนใหม่ เช่น กิ่ง อ.วังจันทร์ กิ่ง อ.บ่อไร่ กิ่ง อ.วัง
น้ำเย็น เป็นต้น ศูนย์กลางของชุมชนเกิดตามเส้นทางคมนาคม เช่น ส.ทรายขาว
เป็นต้น

๓. โครงสร้างและการใช้ที่ดินในตัว เมืองมีการขยายพื้นที่โดยปราศจากการ
ควบคุม เกาะกลุ่มไปตามแนวถนนที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชน มีความหนาแน่นที่ริมขอบถนน
และลดลงในระยะทางที่ห่างออกไป การพัฒนาพื้นที่ภายในตัว เมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุด
มีน้อย เนื่องจากท้องถิ่นมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะสร้างบริการสาธารณะในชุมชน เช่น
การตัดถนน ท่อระบายน้ำ น้ำประปา เป็นต้น ทำให้การตั้งถิ่นฐานขยายตัวไปตามความ
สะดวกที่มีอยู่แล้วคือตาม เส้นทางคมนาคมซึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดินและจังหวัดซึ่งไม่ใช้งบประ
มาณของท้องถิ่น รูปร่างของเมืองจึงมีลักษณะขยายไปโดยไม่มีการจัดระเบียบ เกิดพื้นที่
ว่างภายในเมืองทั่วไป บริเวณที่มีความหนาแน่นมาก มีความไม่ใกล้ชิดส่วนระหว่างจำนวน
ประชากร กับขนาดของถนน เช่น บริเวณหนาแน่นในใจกลางเมืองจันทบุรี และชลบุรี
เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ชุมชนเมืองมีความแตกต่างกันในบริเวณพื้นที่ที่มีองค์ประกอบ
ต่างกัน แม้ว่าเศรษฐกิจทั่วไปของภาคตะวันออกจะเป็นเกษตรกรรม แต่ความแตกต่าง
ทางด้านกายภาพและที่ตั้งระหว่างภาคตะวันออกตอนบนกับภาคตะวันออกตอนล่างทำให้การ
เกษตรมีผลแตกต่างกันภาคตะวันออกตอนบน มีการทำนาเป็นหลัก ส่วนภาคตะวันออก
ตอนล่างทำเกษตรกรรมพืชไร่ ซึ่งมีตลาดกว้างขวางกว่าการทำนา และเป็นพื้นฐานของ
อุตสาหกรรมการผลิตในภาค ชุมชนเมืองในบริเวณพื้นที่ทำนามีขนาดเล็กและกระจายตัว
มากกว่าทางตอนล่างซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรพืชไร่ ผลกระทบที่มีต่อการใช้ที่ดินภายในตัว เมือง
มีความแตกต่างกันด้วย เมืองที่มีขนาดใหญ่จะมีสัดส่วนการใช้ที่ดินเพื่อเศรษฐกิจเช่นการค้า
และอุตสาหกรรมมากกว่า การใช้ที่ดินประเภทสถานที่ราชการและโรงเรียน ส่วนการใช้
ที่ดินของชุมชนเมืองในกลุ่มเมืองขนาดเล็กลงมา สัดส่วนการใช้ที่ดินประเภทสถานที่ราชการ
และโรงเรียนจะมีมากกว่าทางการค้าและอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม รูปแบบของเมืองมี
ความเหมือนกัน คือเติบโตแบบเกาะกลุ่มไปตามแนวถนน ในบริเวณที่มีบริการพร้อม เช่น
ไฟฟ้า ประปา รถประจำทาง ในบริเวณที่มีความพร้อมของบริการจะมีการเกาะกลุ่มตั้ง
บ้านเรือนหนาแน่น เช่นบริเวณใจกลางเมืองจันทบุรี เมืองชลบุรี และเมืองอื่น ๆ